

EDYTA MOSKOWICZ

FEMINIZM
W AMERYKAŃSKO-UKRAIŃSKIM WYDANIU
DOŚWIADCZENIE
MARTY BOHACZEWSKIEJ-CHOMJAK

Nazwisko Marty Bohaczewskiej-Chomjak najczęściej jest kojarzone z feminizmem i rozwojem *Gender Studies* na Ukrainie. Jej sposób myślenia i podejście do problematyki badawczej stawia ją w rzędzie amerykańskich uczonych, zaś jej osiągnięcia są kontynuacją amerykańskiej szkoły feministycznej i historycznej. Fakty, które wpłynęły na jej odmienne, w pewnym sensie, spojrzenie na ukraińską rzeczywistość społeczno-kulturowa kryją się w biografii badaczki.

Marta Bohaczewska-Chomjak urodziła się w Sokali na lwowszczyźnie. W latach 40. XX wieku jako kilkuletnie dziecko wyemigrowała wraz z rodzicami do USA. Studiowała historię wschodnioeuropejską na Uniwersytecie Pensylwańskim, specjalizowała się w historii Rosji, bowiem, jak sama zaznacza, nie było tam możliwości studiowania przedmiotów ukraińskich. Rozprawę doktorską obroniła na Uniwersytecie Kolumbijskim. Wykładała w kilku prestiżowych uniwersytetach, m.in. Johns Hopkins, George Washington, Catholic, Harvard, Seton Hall i Fairleigh Dickinson. W celu dalszego zgłębiania historii Ukrainy i Rosji, jako trzykrotna stypendystka Fulbrighta, wyjeżdżała m.in. do Polski, Czech i na Ukrainę (Kijów). A w latach 2000-2006 była dyrektorką Programu Fulbrighta na Ukrainie oraz profesorem Uniwersytetu Kijowsko-Mohylańskiego. Do dnia dzisiejszego jest również wiceprzewodniczącą organizacji „Sojuz Ukrainok” w Ameryce¹. Jej przygoda z feminizmem

---

MGR EDYTA MOSKOWICZ – doktorantka w Katedrze Literatury Ukraińskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej KUL; adres do korespondencji: Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin.

¹ „Sojuz Ukrainok” Ameryki jest to organizacja kobieca, która powstała po II wojnie światowej, kiedy władzę na Ukrainie przejęli komuniści i zakazano działalności wszystkich organizacji o cha-

zaczęła się w latach 70., kiedy została poproszona przez dwie ukraińskie organizacje kobiece w Ameryce (Sojuz Ukrainok Ameryki i Światową Federację Ukraińskich kobiet) o napisanie krótkiej historii ruchu kobiecego na Ukrainie. Będąc znanym historykiem, a zarazem Ukrainką z pochodzenia, świetnie nadawała się do tego zadania.

M. Bohaczewska-Chomjak studiowała i zaczynała swoją karierę naukową w Ameryce w czasach rozkwitu drugiej fali feminizmu. W 1970 roku w USA oficjalnie uznano *Women Studies* za pełnoprawny kurs akademicki. Kierunek ten był nastawiony na „gromadzenie wszelkiej możliwej wiedzy, pochodzącej z różnych dyscyplin, dotyczącej sytuacji kobiet w historii, kulturze, życiu społecznym i politycznym”². Podstawową kategorią badań kobiecych jest kategoria „kobiecości”, skupiają się więc one na określeniu specyfiki kobiecości i przemian jej pojmowania na przestrzeni wieków. Na gruncie badań kobiecych rozwinęły się rozmaite nurty badań feministycznych, teorii feministycznej i feministycznej krytyki literackiej. Do najważniejszych badaczek w tym nurcie zalicza się Cory Kaplan (*Making a Difference: Feminist Literary Criticism*, 1985), Michelle Barrett (*Women's Oppression Today: Problems in Marxists Feminism Analysis* 1980) oraz Catherine Belsey (*Critical Practice* 1980). Należy do nich dołączyć Mary Ellman (*Thinking About Woman*, 1968), K. M. Rogers (*The situation of women in eighteenth-century England*, 1982), Judith Fetterley (*The Resisting Reader: (A Feminist Approach to American Fiction*, 1978), Josephine Donovan *Feminist literary criticism: explorations in theory* (1989), Ellen Moers (*Literary Woman* 1976), Ninę Baym (*Woman's Fiction*, (1978), Sandrę M. Gilbert i Susan Gubar (*The Madwoman in the Attic*, (1979), Margaret Homans (*Woman Writers and Poetic Identity*, 1980), Elaine Showalter (*A Literature of Their Own* 1977) i Adrienne Rich (*Of Woman Born*, 1976). *Women Studies* (Studia nad problematyką kobiet) zajmowały się również szukaniem i dokumentowaniem śladów kobiet w historii, kulturze i literaturze, a także opisem dokonań prekursorok feminizmu oraz organizacji przez nie tworzonych w XIX i początkach XX wieku. Była to próba legitymizacji nowych praw, jakie rościły sobie kobiety w społeczeństwie. Powstało wiele prac nau-

---

rakterze feministycznym, w tym „Sojuz Ukrainok”; jego przewodniczącą w tym czasie była Milena Rudnicka. Po wyjeździe do Ameryki postanowiła ona kontynuować działalność organizacji i tak powstał „Sojuz Ukrainok” Ameryki, który działa po dziś dzień.

² A. Burzyńska, *Feminizm*, [w:] *Teoria literatury XX wieku*, red. A. Burzyńska, M. P. Markowski, Kraków 2006, s. 400.

kowych na ten temat m.in. Aileen S. Kraditor *The Ideas of the Woman Suffrage Movement 1890-1920* (1965), Doris Stevens *Jailed for Freedom: Some Phases in the Front Line of a War for Democracy Not Quite Won* 1976 czy Betty Friedan *The Feminine Mystique* (1963).

Charakterystyczną cechą feminizmu w wydaniu amerykańskim jest jego analityczny wymiar i nastawienie na maksymalny obiektywizm, który nie uchyla się nawet przed dekonstruowaniem wartości własnego społeczeństwa, a także ciągle poszukiwanie nowych rozwiązań oraz obiektywny krytycyzm wobec własnej historii i społeczeństwa. To dzięki Amerykankom i Brytyjkom możliwe było „wyzwolenie” kobiet z opresji politycznej, ekonomicznej i społecznej. W tych okolicznościach dość naturalna wydaje się prośba o pomoc w nakreśleniu historii ruchu kobiecego na Ukrainie skierowana do M. Bohaczewskiej-Chomjak przez ukraińskie organizacje kobiece w Ameryce, które również były na etapie odkrywania własnej przeszłości.

Owoce wytężonej pracy profesor Bohaczewskiej-Chomjak było pojawienie się prekursorskiej i jednej z najbardziej znanych prac naukowych *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life 1884-1939* (1988), która zdobyła kilka nagród i wciąż cieszy się popularnością na zachodzie. Publikacja ta zajęła znaczące miejsce w ogólnie pojętej historii feminizmu amerykańskiego. Ukraińskie wydanie *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939* pojawiło się zaś w 1995 roku. Praca nad tą książką zajęła badaczce kilkanaście lat. Jak wyjaśnia sama autorka, początkowo nie była zainteresowana tematyką książki, gdyż miała inne plany zawodowe (głównym obiektem jej badań była historia inteligencji wschodnioeuropejskiej). Jednak podjęcie badań nad ukraińskim ruchem kobiecym stało się początkiem prawdziwej kariery naukowej M. Bohaczewskiej-Chomjak.

Opis najważniejszej publikacji w jej karierze *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939* i znaczenia tej książki należy zacząć od wyjaśnienia samego tytułu, bowiem wskazuje on również perspektywę, z jakiej autorka postrzega problematykę kobiecą. „Biłym po biłomu” jest to typ ukraińskiego haftu, gdzie szyje się białą nicią na białym płótnie i trzeba dobrze się przyglądać, aby dostrzec ten haft. Przypomina to koncepcję pisania kobiecego Luce Irigaray, która mówi, iż piszą one na kartach historii białym atramentem, niewidocznym na białym papierze. Jak mówi sama autorka, taka była również rola kobiety w ukraińskim życiu społecznym i w historii Ukrainy. Trzeba się dobrze przyglądać, aby zobaczyć obecność kobiet na kartach historii.

Brak wzmianek na ten temat nie oznacza jednak, że kobiety nie angażowały się w życie społeczne, ale że ich zaangażowanie przeszło niezauważone³. M. Bohaczewska-Chomjak w jednym z jej licznych artykułów napisała: „Історія жінок – лише одна із численних білих плям не тільки української, але і світової історії”⁴.

Jest to pierwsza książka w historii światowego feminizmu poświęcona tej tematyce, wymagała więc ogromnej i systematycznej pracy archiwistycznej. Jak podkreśla S. Kułczyckij w recenzji książki:

Найбільшу цінність мають неопубліковані джерела, знайдені дослідницею у Польщі, Чехії, Росії, Україні, США і Канаді. Їх настільки багато, [...] десятки архівних фондів і бібліотечних рукописних колекцій. Дослідниця брала інтерв'ю у деяких героїв своєї книги, зустрічалася з родинами або нащадками інших, використовуючи приватні колекції⁵.

Również bibliografia zgromadzona przez autorkę stanowi cenne źródło informacji dla innych naukowców badających tę problematykę.

Autorce udało się ukazać panoramę społeczeństwa ukraińskiego na przestrzeni 55 lat historii Ukrainy (1884-1939). To wieloaspektowe ujęcie problemu było jednym z głównych założeń badaczki, albowiem, jak sama zauważa, często w pracach poświęconych tematyce kobiecej brak historycznego tła, czy szerszej perspektywy społecznej, gdyż powszechne jest mniemanie, iż kobiety tworzą swój, specyficzny punkt widzenia (fokalizacja), co jest powodem wyodrębniania („wycinania”) ich z szerszego kontekstu historyczno-społecznego. Takie podejście jest oczywiście błędem⁶. Dlatego też, w wyżej wymienionej pracy, działalność kobiet nie jest oderwana od sytuacji społecznej, ekonomicznej i politycznej całego narodu. Książka ta była niezbędnym uzupełnieniem ukraińskiej historii, jak bowiem wiadomo, prace poświęcone historii państwa, religii czy kultury do tej pory nie odnosiły się do tej problematyki.

---

³ М. Богачевська-Хомяк, *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939*, Київ 1995, s. 5.

⁴ Та ж, *Засади українського тендеру*, „Критика” 2006, nr 9, s. 14.

⁵ С. Кульчицький, *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939. Рецензія*, „Критика та бібліографія” 1997, nr 2, s. 134 <http://histans.com/JournALL/journal/1997/2/15.pdf>

⁶ Богачевська-Хомяк, *Білим по Білому...*, Київ 1995, s. 7.

Główny wniosek, jaki wysuwa M. Bochaczewska-Chomjak w książce, to brak odzwierciedlenia ideologii czy haseł feministycznych w działalności kobiet ukraińskich w tym okresie. Kobiety skupiają się przede wszystkim na wyzwoleniu jednostki z zależności panujących w ówczesnym społeczeństwie, na problemach politycznych i socjalnych. Jednocześnie uznają, że problem ich pozycji w społeczeństwie rozwiąże się wraz z uzyskaniem niezależności politycznej⁷. W książce podkreśla się, że ukraińskie organizacje kobiece stawiały sobie za cel rozwój osobowości, pozbycie się poddańczej świadomości, a także rozwój ekonomiczny i modernizację społeczeństwa. Największą wartość dla nich stanowił ekonomiczny, społeczny i kulturowy rozwój narodu ukraińskiego. Ukrainki uważały, że rozwój ten odbywa się poprzez wychowanie człowieka w rodzinie i w tym właśnie widziały swoją główną rolę. Kobiety nie konkurowały z mężczyznami o miejsce w hierarchii społecznej, ważniejsza była dla nich kwestia niezależności państwowej. Charakter organizacji kobiecych na Ukrainie świadczy o tym, że miały one szerszy zakres działalności, niż podobne organizacje na Zachodzie (głównie o charakterze społecznym). Jak łatwo zauważyć, czytając *Білим по білому...*, autorka wykorzystuje wiedzę na temat światowej historii ruchu kobiecego zdobytą w Ameryce. Wyraźnie zaznacza się również fakt, że badaczka korzysta z systemu wpływów kulturowych i standardów amerykańskiego społeczeństwa. Jak zauważa Oksana Rybak:

зокрема тих, що стосуються становища жінок у різних життєвих сферах, їх самоусвідомлення, трактування фемінізму як суспільно-громадського руху та світогляду. Кризь їх призму аналізує дослідниця український жіночий рух. Автор часто бачить певні аналогії між різними національними жіночими рухами і робить на їх підставі відповідні історичні порівняння⁸.

Bez wątpienia praca ta stanowi nieoceniony wkład w rozwój badań nad problematyką kobiecą i nad samą historią Ukrainy.

Aby w pełni zrozumieć i ocenić znaczenie publikacji M. Bochaczewskiej-Chomjak dla rozwoju feministycznej krytyki literackiej na Ukrainie, a także dla samego feminizmu, należy przybliżyć stan ówczesnych ukraińskich badań feministycznych. Kluczowa jest już sama data publikacji książki na Ukrainie *Білим по білому...* (1995). Jest to bowiem czas intensywnej pracy czterech prekurserek ukraińskich badań feministycznych i genderowych (S. Pawłyyczko,

⁷ Tamże, s. 10.

⁸ О. Рибак, *Богачевська М. Дума України жіночого роду*, <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um1/Recenziji/1-rybak%20oksana.htm>

T. Hundorowa, W. Ahejewa, N. Zborowska), które rozpoczęły swą działalność od seminarium feministycznego w 1991 roku, jakie zostało następnie przekształcone w Kijowskie Centrum Badań Genderowych przy Instytucie Literatury Akademii Nauk Ukrainy (1998). W 1994 roku powstał podobny ośrodek w Charkowie, na jego czele do dziś stoi Iryna Żeriobkina⁹. Wyżej wymienione badaczki poddały intensywnej analizie krytycznej osiągnięcia zarówno współczesnej literatury ukraińskiej, jak i literatury okresu Modernizmu. Początkowo ich praca spotykała się z dużym niezrozumieniem i krytyką ze strony innych badaczy oraz ówczesnych pisarzy. Był to bowiem czas ścierania się nowych idei i prądów płynących z zachodu z pozostałościami starych sowieckich metod. Problem był znacznie szerszy, bowiem badaczkom przypadło zadanie przełamania mentalności *homo sovieticus* i społecznych ról przypisanych płciom. Musiały walczyć z sowieckim przekonaniem, że feminizm jest niepotrzebny, gdyż komunizm przyniósł wolność wszystkim, a także z silnie zakorzenioną patriarchalną strukturą społeczną. W tych warunkach książka M. Bochaczewskiej-Chomjak była nie tylko dowodem na zasadność istnienia feminizmu na Ukrainie, ale również wyznaczyła pewne standardy pracy w tej dziedzinie. Łatwo można było zauważyć, że ówczesny ukraiński dyskurs feministyczny i genderowy charakteryzował się poniekąd pewnym brakiem obiektywizmu, niekiedy histerycznym atakiem kobiet feministek na oponentów. Dowodem na to jest chociażby „dyskusja”, jaka miała miejsce na łamach *Krytyki* w roku 1999, między W. Ahejewą a dwoma ukraińskimi pisarzami J. Andruchowyczem i W. Medwiedjem. Badaczka ośmieszyła się brakiem dystansu do słów oponentów i stała się żywym przykładem stereotypu rozgoryczonej i rozhisteryzowanej feministki, który od zawsze pokutował w ukraińskim społeczeństwie. Kolejną wadą ukraińskiej feministycznej krytyki literackiej i genderowej było również pewnego rodzaju odejście od zasady obiektywizmu naukowego na rzecz pogoni za sensacją. Przykładem takiej sytuacji są insynuacje S. Pawłyczko na temat rzekomego homoseksualnego charakteru relacji między dwiema najwybitniejszymi przedstawicielkami ukraińskiego modernizmu, O. Kobyłanską i Ł. Ukrainą. Insynuacja, która w pracy S. Pawłyczko *Дискурс модернізму в українській літературі* (1999) stała się faktem, w pracy T. Hundorowej *Femina melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської* (2002) również

---

⁹ Trzeba jednak dodać, iż ten ośrodek w większym stopniu jest częścią rosyjskich badań feministycznych, ponieważ jego praca badawcza skupia się głównie na rosyjskiej literaturze.

nie przyczyniła się do wzrostu znaczenia i prestiżu badań feministycznych i genderowych na Ukrainie.

Na tym tle dość wyraźnie zarysowuje się specyfika metod badawczych M. Bochaczewskiej-Chomjak. Jak już zostało wspomniane, badaczka, czerpiąc z doświadczeń amerykańskich feministek lat 60. i 70. XX wieku, starała się uniknąć ich błędów, takich jak: brak obiektywizmu, ujmowanie działalności kobiet bez szerszego kontekstu historycznego i społecznego. Z punktu widzenia dojrzałego amerykańskiego feminizmu wyznaczyła więc sposób, w jaki należy traktować tematykę kobiecą w nauce ukraińskiej.

M. Bochaczewska-Chomjak zabiera również głos w dyskusji na temat recepcji feminizmu na Ukrainie. Z dozą ironii i, zdawać by się mogło, matczynej cierpliwości zauważa, iż niektóre recenzje czy artykuły wskazują bądź niezrozumienie samej problematyki feministycznej, bądź obnażają prywatną zawiść autora, co do kariery kolegi: „Виглядає, що всім рецензентам кісткою в горлі стоять гранти”¹⁰. Jednak ogólna działalność M. Bochaczewskiej-Chomjak na tym polu skupia się na wsparciu młodych ukraińskich naukowców i na dzieleniu się własną wiedzą i doświadczeniem wynikającym z funkcjonowania w dwóch perspektywach naukowych, zachodniej i wschodniej. Swoistą cechą prac badaczki, dotyczących zagadnień feminizmu i badań genderowych, jest jej wykształcenie historyczne, które daje jej nie tylko inną perspektywę poznawczą, ale także nieco inny zestaw narzędzi badawczych. Jest to dodatkowy walor jej pracy.

Nie jest to oczywiście jedyny obszar zainteresowań M. Bochaczewskiej-Chomjak. Amerykańska perspektywa w ocenie ukraińskiej sytuacji dotyczy również innych dziedzin życia, o których pisze autorka, takich jak polityka i kultura polityczna, kultura oraz pozycja kobiety w społeczeństwie, a także nauka. Jej rozumienie feminizmu, czy Gender Studies jest praktyczne, nie jest ona zwolenniczką ideologicznego debatowania, ale praktycznych, życiowych rozwiązań. Jak już zostało wspomniane, ukształtowanie takiego podejścia nastąpiło u niej podczas edukacji w Ameryce. Przebywając na Ukrainie M. Bochaczewska-Chomjak starała się inspirować w tym kierunku zarówno społeczność ukraińską, jak i konkretne instytucje edukacyjne. W artykule *Ідея школи в подвійній перспективі*, poświęconym problemom szkolnictwa wyższego w USA i na Ukrainie, M. Bochaczewska-Chomjak wskazuje na te właśnie różnice w obu systemach edukacyjnych. Amerykańskie szkoły uczą, jak organizować

---

¹⁰ М. Богачевська-Хомяк, *Листи до редакції Критики*, „Критика” 2001, nr 10, s. 34.

wydarzenia, jak zbierać pieniądze na różne cele, podczas gdy ukraińskie są skoncentrowane na ideologicznym i filozoficznym aspekcie nauczania¹¹.

M. Bochaczewska-Chomjak jest nastawiona na świadome obywatelstwo i angażowanie się w sprawy ogółu. W jednym z wywiadów ubolewa, że kobiety na Ukrainie nie zwykły brać losu społeczności we własne ręce, zajmować się polityką, zabierać głos w dyskusjach nad ważnymi społecznymi pytaniami¹². W tym kontekście daje przykład aktywnej postawy Amerykanek, które domagają się nie tylko swoich praw, ale również je legalizują prawnie. Albowiem problemy kobiet to nie odrębna dziedzina oderwana od rzeczywistości, ale problemy całego społeczeństwa, które muszą być rozwiązane. Jak dalej pisze: „Жінки України ще не усвідомили свого місця”¹³. Bochaczewska wytyka więc współczesnym Ukrainkom dbanie tylko o przysłowiowe własne podwórko, o materialistyczne myślenie i brak poczucia odpowiedzialności za ważne decyzje społeczne, *de facto* zrzekanie się władzy nad tym, co dotyczy ich samych i ich dzieci, na przykład oświaty, oddawanie odpowiedzialności w obce ręce. M. Bochaczewska-Chomjak tak oto charakteryzuje kobiety na Ukrainie:

В Україні жінка має шалене не тільки фізичне, а й психологічне навантаження – мусить добре виглядати, бути жіночною. Мені багато подобається в українських жінках – вони дуже красиві, дбають про себе. Що мені не подобається – це намагання жінок спекулювати на своїй жіночності, маніпулювати мужчиною чи середовищем (ой, я така, мовляв, слабенька, незахищена). Хоча це можна зрозуміти. Ви довго жили в суспільстві тотального дефіциту, а тепер є все. Багато жінок думають, що будуть вирішені всі побутові проблеми, якщо мати гроші, багатого чоловіка. Але вони помиляються¹⁴.

M. Bochaczewska-Chomjak zapytana, czego życzy kobietom na Ukrainie w trzech krótkich słowach, wymienia: „Самостійності. Самодостатності. Амбітності”, ukazując tym samym własną filozofię życiową. To właśnie te trzy aspekty zapewniają kobietom wolność w społeczeństwie i możliwość realizacji samej siebie.

---

¹¹ Та ж, *Ідея школи в подвійній перспективі*, „Критика” 2003, nr 3, s. 6.

¹² Я. Музиченко, *Марта Богачевська-Хомяк: Іноді складалося враження, що в Україні перекочували «московські кружки» гегельянців*, <http://www.umoloda.kiev.ua/number/702/203/25482/>

¹³ М. Богачевська-Хомяк, *Засади українського тендеру*, „Критика” 2006, nr 9, s. 14.

¹⁴ М. Елбакідзе, *Марта Богачевська-Хомяк: «Жінка має бути самодостатньою й амбітно...»*, „Високий Замок” 2004, <http://www.wz.lviv.ua/articles/26853>

W wypowiedziach M. Bochaczewskiej-Chomjak pojawia się jednak pewien paradoks, jak zaznaczyła w wywiadzie dla *Wysokiego Zamku*, nie czuje się ani Amerykanką, ani Ukrainką¹⁵, ale w większości artykułów mówi „u nas w Ameryce”, a nie „u nas na Ukrainie”. Sytuacja ta daje się jednak dość łatwo wyjaśnić. Mentalnie badaczka została ukształtowana przez kulturę amerykańską oraz standardy przez nią reprezentowane. To samo dotyczy również jej pracy badawczej, która odbywała się według zasad amerykańskiej nauki, należy przez to rozumieć pewien punkt widzenia i podejście samego badacza do przedmiotu badań. Jednakże jej świadomość i w pewnej mierze tożsamość związana była/jest z Ukrainą, czego dowodem jest chociażby jej zaangażowanie w życie naukowe i kulturalne Ukrainy. Podwójna tożsamość M. Bochaczewskiej-Chomjak sprawia, że jest ona tak wybitnym naukowcem.

Osoba Marty Bochaczewskiej-Chomjak istotnie przyczyniła się do otwarcia ukraińskiej nauki na Zachód, a także zachodniej nauki na Ukrainę, między innymi dzięki jej działalności w Fundacji Fulbrighta. Jednakże większe znaczenie dla rozwoju ukraińskiej nauki ma jej działalność naukowa, której prekursorski charakter i rzetelność stanowią przykład dla młodszego pokolenia naukowców. O. Rybak pisze: „Це людина зацікавлена, емоційна, яка через творення історичної пам'яті хоче творити і сучасне самовідчуття і саморозуміння жінок. І не лише жінок, але й суспільства загалом”¹⁶. Żyjąc w dwóch kulturach miała szansę wzbogacić obie o elementy każdej z nich. Pomimo wielu lat spędzonych w Ameryce zawsze starała się służyć ukraińskiej sprawie w praktyczny sposób – swoimi czynami, bez patosu, solidnie i stanowczo.

LITERATURA

Богачевська-Хомяк М., *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939*, Київ 1995.

Богачевська-Хомяк М., *Ідея школи в подвійній перспективі*, „Критика” 2003, nr 3.

Богачевська-Хомяк М., *Засади українського тендеру*, „Критика” 2006, nr 9.

---

¹⁵ Тамże.

¹⁶ О. Рибак, *Богачевська М. Дума України...*, http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um1/Recen_ziji/1-rybak%20oksana.htm

- Burzyńska A., *Feminizm*, [w:] Teoria literatury XX wieku, red. A. Burzyńska, M. P. Markowski, Kraków 2006,
- Елбакідзе М., *Марта Богачевська-Хомяк: «Жінка має бути самодостатньою й амбітною»*, „Високий Замок” 2004, <http://www.wz.lviv.ua/articles/26853>
- Кульчицький С., *Білим по Білому. Жінки в громадському житті України 1884-1939. Рецензія*, „Критика та бібліографія” 1997, nr 2, s. 134, <http://histans.com/JournALL/journal/1997/2/15.pdf>
- Музиченко Я., *Марта Богачевська-Хомяк: Іноді складалося враження, що в Україну перекочували «московські кружки» гегельянців*, <http://www.umolo.da.kiev.ua/number/702/203/25482/>
- Рибак О., *Богачевська М. Дума України жіночого роду*, <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um1/Recenziji/1-rybak%20oksana.htm>

ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА – АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ВАРІАНТ: ДОСВІД МАРТИ БОГАЧЕВСЬКОЇ-ХОМ'ЯК

Резюме

В статті подано силуетку американської вченої українського походження Марти Богачевської-Хомяк, яка в дитинстві емігрувала з батьками до США, де отримала освіту і почала свою наукову діяльність. М. Богачевська-Хомяк досліджувала історію українських жіночих організацій кінця XIX - початку XX століття. Її знакова праця *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life 1848-1939* перекладена в Україні *Білим по білому. Жінка в громадському житті України 1884-1939* (1995). Західна перспектива дослідниці внесла в українську науку новий погляд і відкрили для неї нові горизонти. Книжка М. Богачевської-Хомяк і її діяльність в Україні (кілька років була гостинним професором Києво-Могилянської Академії) стали інспірацією до розвитку тендерних студій.

THE FEMINISM IN AMERICAN-UKRAINIAN EXAMPLE: EXPERIENCE OF MARTHA BOHACHEVSKY-CHOMIAK

Summary

This article presents figure of American scholar Martha Bohachevsky-Chomiak who was born in Ukraine. As a child she emigrated to USA with her parents. She graduated

from American university and started work on history of Ukrainian female movement in 19th and 20th century. Her ground breaking work *Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life 1848-1939* was a beginning of her career in Ukraine. Her West perspective brought new light to the Ukrainian science and opened it for the new possibilities.

Słowa kluczowe: feminizm, ukraińskie ruchy kobiece, historia feminizmu, feminizm ukraiński.

Ключові слова: фемінізм, український фемінізм, українські жіночі організації, історія фемінізму.

Key words: Feminism, Ukrainian feminism, Ukrainian's women movement, history of feminism, Ukrainian feminism.